

Nieuwjaarsbrand Volendam: lessen voor later

‘Houd rekening met kenmerken van de gemeenschap waarbinnen een ramp zich afspeelt’

De bouw- en horecaregels zijn genegeerd, het gemeentelijk rampenplan was zwaar verouderd en een goed slachtofferregistratiesysteem ontbrak. Wat valt er zes jaar en tientallen onderzoeksrapporten verder nog te schrijven over de nieuwjaarsbrand van 2001 in Volendam? Toch bestudeerde onderzoeksjournaliste Mieke Nuijen stapels rapporten, sprak bestuurders van toen, interviewde professionele en vrijwillige hulpverleners en vele andere betrokkenen. Uiteindelijk schreef ze 'Lessen voor later', een indringend document over nazorg, gemeenschapszin en eigen verantwoordelijkheid.

Terugkijken op deze roerige periode en een erfenis achterlaten voor iedereen die in de toekomst met een soortgelijke ramp wordt geconfronteerd; zo luidde de opdracht die Nuijen in het najaar van 2006 van het Centrum voor Reïntegratie en Nazorg 'Het Anker' kreeg. Een terugblik op alle onderzoeken die er waren geweest, de politiek-bestuurlijke en juridische consequenties, het functioneren van Het Anker, de vrijwillige hulpverlening en de psychosociale nazorg in kaart te brengen.

Kanaliseren

'Het moest een blauwdruk worden voor toekomstige rampen', merkt Nuijen op. 'Een stappenplan dat op iedere ramp van toepassing is; maar zoiets bestaat niet en dat is mijn boek ook zeker niet geworden.' Als dezelfde ramp elders in het land had plaatsgevonden, was alles heel anders verlopen, daar is Nuijen van overtuigd. De Volendamse gemeenschap is aan de ene kant heel hecht, maar tegelijkertijd ook erg op zichzelf, ontdekte ze. 'Volendammers zullen niet snel de telefoon pakken en om hulp vragen als ze in de problemen zitten. Ze lossen het liever zelf op', aldus Nuijen. 'Vandaar ook dat er zo'n enorm draagvlak voor vrijwilligers was.' Een van de belangrijkste aanbevelingen van 'Lessen voor later' is dan ook dat het essentieel is om rekening te houden met de specifieke kenmerken van de gemeenschap waarbinnen een ramp zich afspeelt. Modellen en plannen zijn ondergeschikt aan dynamiek van een ramp en juist omdat elke ramp anders is, is maatwerk vereist.

Het individualisme viert hoogtij, maar zodra zich zoiets ernstigs voordoet, helpen mensen elkaar waar ze kunnen, concludeert Nuijen ook. Toen de eerste gewonden naar buiten kwamen rennen, hadden veel buurtbewoners al een bad met koud water vol laten lopen of een koude douche aangezet. Alle deuren stonden open en meteen de volgende dag stelde een woningbouwvereniging al een informatieruimte voor ouders en andere betrokkenen beschikbaar. Volendammers sleepten tafels, stoelen en pc's aan om de ruimte in te richten. 'Die kracht moet de overheid niet onderschatten', merkt Nuijen op. Tegelijkertijd is het volgens haar zaak om al die initiatieven vanuit de gemeenschap op een goede manier te kanaliseren. 'In Volendam zat daar aanvankelijk geen structuur in', vindt ze. 'Hetzelfde geldt overigens voor de professionele hulpverlening. Er bestond al geen duidelijk samenwerkingsplan of iets dergelijks over "wat te doen bij een ramp", laat staan een over "wat te doen bij een brand" en al helemaal niet over "wat te doen bij een brand waar een paar honderd jongeren bij

betrokken zijn". Als zoiets er wel was geweest, had er misschien veel efficiënter gewerkt kunnen worden. Dat is echt een les voor de volgende keer. Er moet vooraf worden nagedacht over de samenwerking tussen de professionele hulpverleningsorganisaties bij calamiteiten. Hun aanbod moet veel beter worden afgestemd op de vrijwillige hulpverlening.'

Denkfouten

Zoals bij iedere grote ramp het geval is, speelde ook in Volendam het schuldvraagstuk een zeer belangrijke rol. 'Vanuit de angst om als schuldige te worden aangewezen, is een aantal denkfouten gemaakt', vervolgt Nuijen. 'Het bouwen van een eigen polikliniek in Volendam bijvoorbeeld. Om als landelijke overheid een daad

Volendammers zullen niet snel de telefoon pakken en om hulp vragen als ze in de problemen zitten

te stellen, heeft toenmalig minister Borst al een paar dagen na de brand toegezegd dat ze geld beschikbaar zou stellen voor een polikliniek in Volendam waar de gewonde jongeren hun vervolgbehandeling konden ondergaan. De polikliniek is uiteindelijk wel gebouwd, maar vervolgens nooit voor dat doel in gebruik genomen. Maar zo vreemd is dat niet', merkt Nuijen op. 'Wie twintig keer in een bepaald ziekenhuis is geopereerd, bouwt een vertrouwensband met de specialisten op. Dan wil je voor de verdere behandeling ook naar dat bewuste ziekenhuis, ook al is dat in België en ook al is er een nieuwe polikliniek om de hoek. Het idee was goed bedoeld, maar er is niet goed over nagedacht.'

Slachtofferhiërarchie

Ook over het nemen van eigen verantwoordelijkheid is Nuijen sceptisch. 'Successen hebben we aan onszelf te danken; mislukkingen komen altijd door een ander, zo redeneren we. Dat geldt zowel voor bestuurders als voor 'gewone' burgers. In een impuls legde de gemeenschap de verantwoordelijkheid bij een ander: bij de cafébaas en bij de gemeente Volendam zelf. Waarom hebben die ouders zich nooit afgevraagd of het wel zo verstandig was om hun zoons en dochters van dertien, veertien en vijftien jaar 's nachts alleen naar een café te laten gaan?' Hetzelfde patroon ziet Nuijen terug in de financiële afhandeling. 'We leven in een

calculerende samenleving waarin de overheid als een soort verzekeringsmaatschappij wordt gezien. In principe wil de Nederlander zo min mogelijk overheidsbemoeienis, maar als zo'n ramp zich dan voordoet, stellen we meteen de overheid aansprakelijk en gebeuren er vreemde dingen', zegt Nuijen. Hiermee duidt ze op de hordes advocaten die direct naar Volendam afreisden om een graantje mee te pikken en op de ouders van overleden kinderen die net zo veel schadevergoeding wilden als de jongeren die de ramp wel overleefden. 'Op zich begrijpelijk', merkt Nuijen op. 'Want deze groep stond veel lager in de slachtofferhiërarchie en kreeg daardoor veel minder aandacht. Maar, los van de vraag of het redelijk is huizenhoge bedragen te bedingen, is zoiets natuurlijk onbetaalbaar. De gevolgen van zo'n brand zijn niet te verzekeren en om dan maar de overheid aansprakelijk te stellen, is niet redelijk.' Als de gemeente Volendam vooraf had gezorgd voor een centrale regie op dit vlak, was het volgens Nuijen niet zo uit de hand gelopen. Aanvankelijk was er een gigantische versnippering op alle fronten, zo luidt haar kritiek. Het bieden van één loket, zoals later wel gebeurde met de oprichting van Het Anker, is dan ook een belangrijke les voor de nazorg.

Slachtofferrol

Voor haar boek 'Lessen voor later' worstelde Nuijen zich door vele tientallen onderzoeken, rapporten, handleidingen en evaluaties. 'Er zijn zo veel verschillende departementen die zich op deelaspecten met de brand hebben beziggehouden', merkt ze

op. 'Dan zijn er ook nog de provincie, de gemeente, de hulpverleningsinstanties en alle andere betrokken organisaties. Allemaal deden ze hun eigen onderzoek. Omdat er geen aansturing op centraal niveau was, buitelden de onderzoekers over de dijk van Volendam, wat het hele nazorgtraject uiteraard niet ten goede is gekomen. Wie dag in dag uit met onderzoek te maken heeft, wordt in een slachtofferrol gedrukt waardoor hij vanzelf wel gaat denken dat hij niet helemaal in orde is. Dat is iets waar opgroeiende jongeren die hun leven juist weer proberen op te pakken natuurlijk niet op zitten te wachten', aldus Nuijen. Niet te veel aandacht voor die ene groep, zo luidt haar aanbeveling in dit kader dan ook. Ze hebben het al zwaar genoeg. Ook op het vlak van de psychosociale nazorg zou centraal aangestuurde coördinatie volgens Nuijen geen overbodige luxe zijn. Rampenplannen waren er wel, maar dan alleen over de samenwerking van de diensten met een 'alarmlicht'. Voor de professionele geestelijke hulpverlening en de opvang en nazorg na rampen bestond geen enkel uitgewerkt plan. 'Erg opmerkelijk', vindt Nuijen. 'Want Nederland is een land van planning en controle. We zouden toch bij wijze van spreken net als president Bush een knop moeten hebben, die bij een grootschalige ramp met één druk het hele proces in gang kan zetten? We moeten mensen hebben klaarstaan die verstand hebben van het organiseren van vrijwilligersnetwerken, van het aanbesteden van onderzoek, van het organiseren van de professionele zorgverlening. Om al die mensen op te vangen, zouden *mobile homes* beschikbaar moeten zijn, zodat ze meteen aan de slag kunnen.'

Prioriteiten

De officiële presentatie van 'Lessen voor later' vond plaats op 8 december 2006. Ondanks toezeggingen van het ministerie van Binnenlandse Zaken dat het document op korte termijn aan alle gemeentes zou worden gestuurd, heeft tot op heden binnen het netwerk van nazorg alleen kenniscentrum Impact het aan haar achterban gestuurd. 'Gemeentebesturen die verantwoordelijk zijn voor rampenzorg en crisiscommunicatie, in dit kader een zeer belangrijke groep, hebben nog steeds niets gehad', merkt Nuijen op. 'Dat is toch een zeer kwalijke zaak? Het ministerie heeft heel veel tijd, geld en energie in Volendam gestopt. Nu, zes jaar later, liggen de prioriteiten blijkbaar ergens anders. Ik weet ook niet wie het nu gaat oppakken. Het nieuwe kabinet legt andere accenten. Het richt zich meer op sociale veiligheid en wijkaanpak. De lessen van de nieuwaarsbrand hebben klaarblijkelijk geen prioriteit meer en dat is natuurlijk jammer.' 🔥

Auteur >> Sanne van der Most

Fotograaf >> Lisette van de Pavoordt

Nieuwaarsbrand Volendam 2001: 'Lessen voor later' is samengesteld in opdracht van CRN Het Anker en te verkrijgen bij gemeente Edam-Volendam (info@edam-volendam.nl) en bij Impact (www.impact-kenniscentrum.nl).